

Слово перед початком епопеї

Перша історія про поділ походить зі стародавньої Персії: бог часу, створивши всесвіт, усвідомлює довколишню гармонію, але відчуває брак чогось важливого — когось, із ким разом можна було б намілюватися всією цією красою.

Упродовж тисячі років він молиться, щоб йому було подаровано можливість мати сина. Історія не каже, до кого він звертає благання, адже він усемогутній, єдиний і найвищий пан над усім; та все ж він молиться й насамкінець завагітнює.

Зрозумівши, що бажане вдалося, бог часу жалкує про це, бо усвідомлює всю крихкість світової рівноваги. Та стається це запізно: син уже ось-ось прийде на світ. Плачем він спробує досягти тільки одного: син, ношений у його лоні, поділяється надвоє.

Згідно з легендою, з молитви бога часу народжується Добро (Ормуз), а з розкаяння Зло (Аріман) — брати-близнюки.

Розтривожений, він піклується про те, щоб першим із його лона вийшов назовні Ормуз для нагляду за своїм братом і запобігання халепам, які Аріман може завдати всесвітові. Однак Зло, хитре й промітне, під час пологів спромагається відштовхнути Ормуза й першим уздріває світло зірок.

У розпачі бог часу постановляє створити для Ормуза спільників і дає народитися людському родові, що боротиметься обік із ним, аби стримати Арімана й не дозволити йому запанувати неподільно.

У перській легенді людський рід виникає як спільник Добра й має, за переказом, насамкінець перемогти. А втім, по спливі багатьох століть з'являється інша історія про поділ, цим разом обернена навспак супроти попередньої: людина постає в ній знаряддям Зла.

Більшості, гадаю, відомо, про що йдеться: чоловік і жінка перебувають у райському саду, розкошуючи всіма насолодами, які лишень можна уявити. Заборона є одним-одна: подружжю не вільно спізнати добро та зло. Каже Господь Усемогутній (Буття 2:17): «З дерева ж пізнання добра й зла не їстимеш».

Аж ось одного прекрасного дня з'являється змій, запевняючи, що це пізнання варте більшого за самий рай і його годилося б здобути. Жінка відмовляється,

кажучи, що Бог за це погрожував наслати смерть, але змії переконує, мовляв, у той день, коли їм відкриється Добро та Зло, вони зрівняються з Богом.

Піддавшись, Єва куштує заборонений плід і частину його віддає Адамові. Відтоді первісну рівновагу раю порушено, а їх обох звідти вигнано й проклято. Та залишається загадкове речення, промовлене Богом, який признає правду змієві: «Оце чоловік став, як один з нас, знаючи добро і зло» (Буття 3:22).

І в цьому випадку (подібно до бога часу, який молиться, бажаючи чогось, дарма що є необмеженим володарем), Біблія не пояснює, до кого ж звертається Бог єдиний і чому, якщо він справді єдиний, з його вуст лунають такі слова, як «один з нас».

Хай там як, а рід людський від самого початку приречений мати справу з вічним Поділом між двома супротивностями. І ми так само поділяємо з нашими предками їхні сумніви; ця книжка має на меті заходитися коло цієї теми, покликаючись у деяких сюжетних поворотах на відповідні легенди походженням з усіх чотирьох сторін світу.

Книжкою «Диявол і панна Прім» я закінчую трилогію «І на сьомий день...», до якої ще належать «Над річкою П'єдрою, там я сиділа та й плакала» (1994) і «Вероніка вирішує померти» (1998). Кожен із цих

трьох творів розповідає про один тиждень у житті звичайних людей, які раптово опиняються лицем до лица з коханням, смертю та владою. Мені завжди вірилося, що глибокі перетворення — чи вже в людській істоті, чи в суспільстві — здійснюються за короткий проміжок часу. Коли ми найменше того очікуємо, життя кидає нам виклик, випробовуючи нашу силу духу й нашу волю до змін; у цю мить дарма буде вдавати, що нічого не відбувається, або виправдовуватися тим, що ми ще не готові.

Виклик не чекає. Життя не озирається назад. Одного тижня цілком вистачає, щоб ми наважилися прийняти чи не прийняти власну долю.

Пауло Коельйо

Буенос-Айрес, серпень 2000 р.

Ось уже майже п'ятнадцять років баба Берта щодня виходить сидіти перед дверима своєї хати. Мешканцям Віскóса відомо, що в стареньких є така заведенція: вони тужать за минулим і за молодими літами, спостерігають за світом, до якого вже не належать, шукають, про що б побалакати з сусідами.

Але в Берти на те була своя причина. І її чекання закінчилося того ранку, коли вона побачила, як чужинець виходить нагору вузьким укосом і по волі суне в напрямку єдиного на все село готелика. Він був не такий, як вона його стільки разів уявляла; одержу мав приношену, волосся довше, ніж за звичай буває, і обличчя неголене.

Але мав він при собі товариство — гаспида.

«Правду каже мій чоловік, — промовила вона до себе самої. — Якби мене тут не було, ніхто б нічого не помітив».

Угадувати чужий вік вона не вмiла, тож оцінила його десь між сорока та п'ятдесятьма роками.

«Молодий», — подумалося їй формулою, зміст якої доходить тільки до старих. Вона замислилася, на як довго він залишиться, але до жодного висновку не прийшла; мабуть, ненадовго, бо при собі він мав тільки маленького наплічника. Найімовірніше, він тільки переночує й рушить собі далі, куди — вона не знала й її це не обходило.

Та всі ті роки, що вона їх просиділа перед дверима своєї хати, чекаючи на його прихід, не минули марно, бо вона навчилася цінувати красу гір, якої раніше не помічала просто з тієї причини, що тут народилася й до краєвиду була звикла.

Як можна було передбачити, він зайшов до готелика. Берта поміркувала, чи не варто піти погомоніти з панотцем з приводу цієї небажаної присутності, — але ж він не хоче її слухати й назве це все старечими витребеньками.

Що ж, лишалося побачити подальший хід подій. Дияволіві не треба часу, щоб нашкодити, — як і буревіям, смерчам чи сніговинам, що одним махом знищують двохсотрічні дерева. Раптом їй стало ясно, що просте знання про прихід Зла до села Віскос, оце тільки-но dokonаний, нічого не міняє посутньо; адже гаспидське плем'я повсякчас з'являється та йде собі геть, і його присутність

не конче мусить на щось впливати. Воно повсякчас мандрує світом, іноді тільки для того, аби знати, що ж у ньому діється, а іноді воно випробовує чиюсь душу, але воно нестатечне й перескакує з одного на інше геть безпричинно, просто заради втіхи від добрячої борні. На Бертину думку, Віскос не мав нічого цікавого чи особливого, здатного привернути до себе чиюсь увагу довше, ніж на один день, — а що вже казати про таке велике й обтяжене справами цабе, як посланець п'їтьми.

Вона спробувала була зосередитися на чомусь іншому, але образ чужинця не виходив їй із голови. На небо, перед тим осонцено, почали набігати хмари.

«Це річ звичайна в цю пору року», — подумалося їй. Жодного зв'язку з приходом чужинця, чистий збіг обставин.

Тоді вдалині почувся грім, і не один раз, а чотири поспіль. З одного боку, це означало наближення дощу; з другого боку, якщо дати віру сільським переказам, цей гуркіт можна було витлумачити як голос Бога, розгніваного на місцеву людність, збайдужілу до Його присутности.

«Можливо, мені треба щось зробити. Адже те, на що я чекала, оце щойно прийшло».

Кілька хвилин вона придивлялася й прислухалася до всього, що відбувалося навколо; хмари насували

й насували на село, але гуркоту більше не було чути. Як колишня добра католичка, вона не вірила в перекази та забобони, передусім у місцеві, віскоські, закорінені у світогляді давньої кельтської людности, яка тут жила в бозна-колишню давнину.

«Грім — це просто природне явище. Якби Бог хотів звернутися до людей, він би не вдавався до таких повідомлень наздогад».

Вона задумалася над цим і знову почула громовий гуркіт, цього разу набагато ближчий. Берта підвелася й занесла стільця всередину, поки дощ іще не вперіщив, — але серце їй тепер стислося від переляку, якого вона не могла зрозуміти.

«Що ж його робити?»

Їй ізнову захотілося, щоб чужинець зразу ж і рушив далі; вона була застара, аби допомогти собі самій, своєму селу чи — й це головне — Господові Всемогутньому, бо той, якби потребував допомоги, напевно вибрав би когось молодшого. Усе це насправді була чиста маячня; просто її чоловік ізнічев'я вигадував усяку всячину для розваги, щоб швидше минав час.

Але в тому, що її очі бачили гаспида, вона не сумнівалася анітрішечки.

Плоти й крові набравшись, він пройшов одягнений по-дорожньому.

Готелик правив разом за крамничку місцевої консервації, ресторан із народною кухнею та генделик, де мешканці Віскоса мали звичай збиратися, щоб поговорити про повсякденні речі, як-от про погоду чи про відплив молоді з села. «Дев'ять місяців зими, три місяці пекла», — повторювали вони раз у раз, маючи на думці потребу за якихось дев'яносто днів виконати всі сільські роботи: оранку, угноєння, сівбу, чекання, жнива, сінозаготівлю, стриження вовни.

Усі місцеві мешканці знали, що вони чіпляються за світ, який себе вже пережив; та все ж їм нелегко було визнати, що їхнє покоління — останнє в доти нескінченному ряду рільників і чабанів, правічних насельців цієї верховини. Раніше чи пізніше сюди прийдуть машини, худобу розводитимуть десь далеко й вигодовуватимуть штучно, а сільце буде нагода викупити великому підприємству з осідком десь за кордоном, яке перетворить його на гірськолижний курорт.

Через це вже пройшли інші навколишні поселення, але Віскос і надалі тримався, виконуючи свій обов'язок перед минувшиною, перед предками, що колись тут жили, заклали міцний духовний підмурок і свідомість того, як важливо не здаватися до самісінького кінця.

Чужинець уважно прочитав готельний формуляр, міркуючи, як його заповнити. З акценту мають розпізнати, що він походить із котроїсь південноамериканської країни, й він вирішив, що то буде Аргентина, бо йому дуже подобалася тамтешня футбольна збірна. У формулярі було питання про адресу, й він написав «вулиця Колумбійська», позаяк південноамериканці мають звичай шанувати одні одних, іменуючи важливі місцини назвами сусідніх країн. Сам же він назвався ім'ям одного широкославного терориста минулого століття.

Не минуло й двох годин, а всі мешканці Віскоса, що було їх двісті вісімдесят одна душа, уже знали, що в їхньому сільці оце якраз зупинився чужинець на ім'я Карлос родом з Аргентини, з постійним місцем проживання в Буенос-Айресі, на затишній Колумбійській вулиці. Таку вже перевагу мають малесенькі виселки: тут не треба докладати

жодних зусиль, щоб відомості про твоє особисте життя стали загальним набутком.

А саме того, зрештою, новоприбулець і прагнув.

Вийшовши нагору, він у своєму номері вивернув увесь вміст наплічника: скількись там одягу, бритву, запасну пару взуття, протизастудні вітаміни, грубий зошит, у якому робив свої нотатки, й одинадцять золотих зливків вагою кожен по два кілограми. Попередня напруга, піша дорога вгору та несений тягар вичерпали його сили, й він майже вмить заснув, хіба що перед тим приставивши стілець до дверей, хоча й знав, що кожному з віскосян, загальним числом двісті вісімдесят один, можна довіряти.

Наступного дня він випив ранкову каву, залишив речі для прання на стійці реєстрації, знову поскладав золоті зливки до наплічника й вирушив у бік гори, що здіймається на схід від села. По дорозі йому на очі навернулася лише одна місцева мешканка, стара баба на стільці перед своєю хатою, яка з цікавістю за ним стежила.

Зникнувши в лісі, він зачекав, поки вуха звикнуть до сюрчання комах, цвірінькання птахів та завивання вітру в безлистому гілляччі; він знав, що в такій місцині за ним могли непомітно для

нього спостерігати, й майже цілу годину нічого не робив.

Набувши певности, що спостерігач, якби такий був, уже стомився б і пішов собі геть без пліток для поширення, чужинець викопав ямку біля скельної брили, роздвоєної з одного кінця, наче літера ігрек, і заховав у ній один зливоч. Потім вийшов іще трохи вище, перебув там іще одну годинку, нібито спзираючи природу в глибокій задумі, нагледів іще одну скельну брилу, цього разу схожу на орла, викопав нову яму й поклав до неї решту десять золотих зливків.

На зворотній дорозі до села його першою побачила дівчина, що сиділа над одним із багатьох місцевих тимчасових потічків, початок яким давало танення льодовиків. Вона відірвала погляд від своєї читанки, помітила його присутність і відтак знову втупила очі в книжку; можна не сумніватися, що матінка навчила її ніколи не заговорювати до чужих людей.

Однак чужі люди, потрапляючи до нової місцини, мають право на нові знайомства, і чоловік підійшов до неї.

— Привіт, — сказав він. — Щось воно дуже тепло, як на цю пору року.

Вона кивнула.

Чужинець продовжив:

— Я хотів би вам щось показати, ходімо зі мною.

Вона чемно відклала книжку вбік і простягнула йому руку для знайомства:

— Мене звати Шанталь. Увечері я працюю в готелику, де ви зупинилися, і мені було дивно, що ви не прийшли на вечерю, адже готель заробляє не лише на винаймання номерів, а на всьому тому, що гості споживають. Ви Карлос, аргентинець, мешкаєте на вулиці Колумбійській; це вже всім у селі відомо, бо всякий приїжджий до нас не в мисливський сезон неодмінно привертає до себе загальну цікавість. Років нашому гостеві десь із п'ятдесят, волосся в нього шпакувате, а погляд — досвідченої людини. За бажання щось мені показати я вам дякую, але віскоські краєвиди я знаю з усіх сторін і під усіма можливими й неможливими кутами зору; може, краще було б, якби певні місця, що ви таких ніколи не бачили, вам показала я, але мені чомусь здається, що вам буде ніколи.

— Років мені п'ятдесят два, і звати мене не Карлосом, усі відомості у формулярі — вигадка.

Шанталь не здобулася на жодне слово у відповідь. Тим часом чужинець вів далі:

— І показати я вам хочу не Віскос, а щось таке, чого ви ніколи не бачили.

Вона вже начиталася була історій про дівчат, які йдуть із чужим чоловіком в лісові хащі й потім безслідно зникають. На якусь хвилюку їй зробилося лячно, але на зміну лякові невдовзі прийшов потяг до пригоди — адже, урешті-решт, цей чоловік не наважиться їй нічого зробити, було ж бо сказано, що все село знає про його присутність тут, хоч би навіть відомості у формулярі не відповідали дійсності.

— Хто ви такий? — запитала вона. — Якщо оце тепер ви мені кажете правду, то вам же ясно, що я можу виказати вас поліції за надання фальшивих даних про себе?

— Я обіцяю, що відповім на всі ваші запитання, але перед тим ви маєте піти зі мною, бо я хочу вам щось показати. Іти туди — якихось п'ять хвилин.

Шанталь згорнула книжку, глибоко вдихнула й видихнула повітря та мовчки проказала молитву; у її душі збудження поєднувалося з острахом. Потім вона підвелася й пішла за чужинцем, певна того, що на неї чекає вже не перший і не другий у її житті крах сподівань, бо починалося воно завжди як багатонадійна зустріч, та одразу ж оберталася маревом недосяжного кохання.

Дійшовши до роздвоєної на кінці кам'яної брили, чоловік указав пальцем на свіжоперекопану землю й попросив перевірити, що там зарито.

— Я собі руки забрудню, — не погоджувалася вона. — Та й одежу повимазую в землю.

Чоловік відламав гілляку й подав її дівчині, щоб та мала чим копати. Хоча така його поведінка здалася їй чудною, дівчина погодилася зробити загадане.

За якихось п'ять хвилин перед її очима лежав забруднений жовтий зливок.

— Це схоже на золото, — сказала вона.

— То й є золото, причому моє. Будь ласка, засипте його знову землею.

Вона вчинила як сказано. Чоловік повів її до другої схованки. Вона знову взялася рити, й цього разу її здивувала кількість золота, що відкрилася її очам.

— Це теж золото. Воно так само моє, — пояснив чужинець.

Шанталь уже лагодилася знову засипати яму землею, однак він попросив її залишити все, як є. Він сів на одну з навколишніх каменюк, закурив цигарку й задивився на крайнебо.

— Навіщо ви мені це показали?

Він не озвався.

— І хто ж ви, врешті, такий? Що робите тут? І чому ви мені це показали, адже я можу всім розповісти про ваші схованки на цій горі?

— Забагато питань водночас, — відповів чужинець, не відриваючи погляду від гір, ніби дівчини

не було поряд. — А от розповісти іншим — це саме те, чого я від вас чекаю.

— Ви мені обіцяли були відповісти на всі мої запитання, якщо я піду з вами.

— Перш за все, не вірте обіцянкам. У світі їх повно: багатство, вічне спасіння, кохання до скону. Деяким людям здається, що вони можуть обіцяти що завгодно, інші вірять у що завгодно, аби тільки воно їм заповідало краще майбуття, до цих других, слід гадати, належите й ви. Роздавачі обіцянок-цяцянок заганяють себе в безсилля та розпач; і те саме стається з тими, хто хапається за розсипані перед ними обіцянки.

Він занадто все ускладнював; говорив про власне життя, про ту ніч, яка змінила його долю, про брехні, яким треба було вірити, адже прийняти дійсність не було жодної змоги. Він мав би натомість говорити мовою, зрозумілою для цієї дівчини.

А втім, Шанталь розуміла майже все. Як усякому старшому чоловікові, думки йому крутилися лише навколо того, як би покохатися з котроюсь молодухою. Як усякій людині, йому здавалося, що за гроші можна купити що завгодно. Як усі приїжджі, він був певен, що дівчата з забитого села аж настільки простакуваті, що ладні пристати на кожен шанс, чи вже реальний, чи уявний, аби тільки

для них вимальовувалася хоч якась можливість відістатися у світ широкий.

То була не перша і — на жаль — не остання в її житті спроба зваблення в такому незграбному виконанні. Бентежила її лише кількість пропонованого золота; вона ніколи б не подумала, що варта аж стільки, й це їй подобалося, хоча водночас наганяло страх.

— Я не вчорашня, щоб вірити всяким обіцянкам, — відповіла вона, намагаючись виграти час.

— Але завжди вірили й надалі вірите.

— А от і неправда ваша; я знаю, що живу в раю, я читала Біблію й не повторю Євиної помилки — не вдовольнитися тим, що маєш.

Звісна річ, вона лукавила, і насправді її вже починала непокоїти можливість, що чужинець знеохотиться й піде собі геть. Адже то вона сама й розставила була тенета, влаштувавши зустріч у лісі; місце, де сісти з книжкою, було обране зі стратегічним розрахунком, так, щоб він проходив повз нього дорогою назад і мав з ким заговорити, ану ж як буде нагода почути ще одну обіцянку, кілька днів помріяти про можливе нове кохання та про подорож в один кінець, ген далеко від цієї долини, де їй судилося народитися. Її серце вже не раз зазнало було ран, але вона все ще сподівалася зустріти свого справжнього судженого. Спершу вона марнувала була нагоду за нагодою,